

Ferdynand Pasternak

"La libertad religiosa", Amadeo de Fuenmayor, Pamplona 1974 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 19/3-4, 266-270

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wszystkie okoliczności jego dokonania. W świetle art. 116 Instrukcji *Provida* przyznanie pozasądowe przeciw ważności małżeństwa, dokonane przed zawarciem małżeństwa lub po jego zawarciu, ale w czasie niepodejrzany, może stanowić pomocniczy środek dowodowy.

3. Praca Leona del Amo stanowi ważną pozycję w kanonistycznej literaturze procesualistycznej. Jest pozycją szczególnie przydatną ze względu na zawartą w niej bogatą problematykę procesową, z którą sędziowie kościelni tak często mają do czynienia przy rozpatrywaniu spraw małżeńskich. Zagadnieniem przyznania sądowego stron ostatnio zajmowało się kilku innych kanonistów. Można tu wymienić takich autorów jak: Vigilio da S. Michele (*La confessione delle parti nel processo canonico*, Milano 1957), J. Uhrmann (*Das Geständnis im kanonischen Prozess*, München — Paderborn — Wien 1968), T. Pawluk (*Przyznanie sądowe strony w procesie kanonicznym*, „Studia Warmińskie” 5: 1963, s. 325—472). Prace tych autorów są przede wszystkim monografiami naukowymi, podczas gdy León del Amo pracę swą przeznaczył głównie dla procesualistów-praktyków, czyniąc z niej niejako podręcznik praktyki procesowej. Korzystanie z tegoż podręcznika ułatwia bardzo bogaty podział treści poszczególnych rozdziałów, uwidoczniiony w spisie treści, oraz indeks rzeczowy zamieszczony na końcu książki. Poszczególne rozważania zostały zilustrowane wyjątkami z orzeczeń Roty Rzymskiej. Bogate też jest podłoże psychologiczne tych rozważań. Autor przytacza w przypisach przede wszystkim literaturę hiszpańską, mniej znaną polskiemu kanoniście.

W każdej obszernej pracy nieuniknione są usterki techniczne. Można je dostrzec i w pracy Leona del Amo. Np. użyte zostało wyrażenie *revelatio* zamiast *relevatio* (s. XXI); podano kan. 1919 zamiast 1619 (s. 20); nazwisko Cuschieri otrzymało brzmienie Cuscheri (s. 297); trudno zorientować się, czy F. Gorphe napisał pracę pt. *La apreciación de las pruebas* (s. 443), czy pt. *De la apreciación de la prueba* (s. 482). Drobne te usterki, zresztą nieliczne, aż nadto zostały zrekomensowane rzeczowością wykładu autora.

Ks. Tadeusz Pawluk

AMADEO DE FUENMAYOR, LA LIBERTAD RELIGIOSA, PAMPLONA 1974 SS. 216.

Do cennych publikacji dotyczących soborowej doktryny i zagadnień z zakresu kościelnego prawa fundamentalnego zaliczyć należy wydaną przez uniwersytet Pamplona w Hiszpanii rozprawę wybitnego znawcy prawa publicznego Amadeo de Fuenmayor pt. „Wolność religijna”. W oparciu o deklarację soborową *O wolności religijnej* — ukazuje Autor w tej rozprawie (stanowiącej zbiór już wcześniej publikowanych artykułów) syntezę współczesnej nauki Kościoła o wolności religijnej

wę wspólnocie politycznej, nie tylko jako wartość autonomiczną, ale także w kontekście pewnych jej uwarunkowań — jak: „dobro wspólne”, społeczność nadprzyrodzona „Ludu Bożego”, uprawnienia i posłannictwo świeckiego państwa konfesyjnego — dając przy tym praktyczne zastosowania do współczesnych systemów prawno-publicznych w ogólności i do sytuacji hiszpańskiej unormowanej konkordatem z 1953 r. w szczególności.

Rozprawa zatem dotyka ogólnoludzkiej problematyki prawno-publicznej i zarazem partykularnej — w zagadnieniach stanowiących dziś przedmiot dociekań nie tylko teologów i kanonistów, ale także religio-logów, socjologów a nawet teoretyków cywilnego prawa publicznego i polityków (por. O. E. Schillebeeckx, *Besinnung auf das Zweite Vaticanum*; oraz praca zbiorowa pt. *Teoria e prassi delle libertà di religione*, wydana w Bolonii w 1975 r.). Rozprawa ta stanowi zatem nowe i oryginalne ujęcie tego przedmiotu, przez co budzić musi duże zainteresowanie.

Autor rozprawę swoją podzielił na 6 rozdziałów. Osadzając omawiane zagadnienie na doktrynie soborowej Kościoła, wychodzi on od omówienia „soborowego pojęcia wolności religijnej” (Rozdz. I.), które stanowi podstawę dla całej dysertacji i zawartych w niej praktycznych wniosków. W rozdziale tym (o charakterze teoretycznym) poddaje Autor wnikliwej analizie same pojęcia: cywilnej tolerancji religijnej w jej tradycyjnym ujęciu oraz soborowej wolności religijnej i jej oryginalnych sformułowań. Podobnie jak czyni to dokument soborowy i wcześniejsze jeszcze dokumenty Kościoła (Piusa XI, XII a zwłaszcza Jana XXIII) — Autor osadza wolność religijną na nienaruszalnym prawie natury i wynikającej z niego godności osoby ludzkiej, ukazując zarazem zakres osobistej autonomii człowieka oraz różnicę między pojęciem wolności Kościoła (jako wspólnoty) — a właściwie pojętą wolnością religijną w aspektach indywidualnej i społecznej egzystencji osoby ludzkiej.

W rozdziale drugim rozpatruje Autor zagadnienie stosunku wolności religijnej do doczesnego dobra wspólnego, jako wartości nadrzędnej. Problem ten ukazuje najpierw na płaszczyźnie rozwoju wskazań Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, a następnie na kanwie stosunku do-bra wspólnego do uprawnień osoby ludzkiej i postuluje słuszną ochronę cywilno-prawną dla wolności religijnej. W następnych punktach tego rozdziału rozważa Autor zagadnienia szczegółowe jak: władza cywilna a wolność Kościoła oraz władza cywilna w stosunku do ogólnie pojętego życia religijnego obywateli, wreszcie kompetencje władzy cywilnej w zakresie gwarancji dla wolności religijnej.

W aspektach bardziej teologicznych niż prawnych zastanawia się Autor w rozdziale III nad zagadnieniem miejsca wolności religijnej w strukturze teologiczno-prawnej „Ludu Bożego”, którym jest Kościół ad intra. Podstawą tych dociekań są oczywiście odnośne dokumenty

soborowe (zwłaszcza *Lumen Gentium*) traktujące o Kościele, jego strukturach organizacyjnych i jego posłannictwie. Daje tutaj Autor próbę systematyki tych zagadnień, zwłaszcza w kwestiach szczegółowych; jak współzycie w społeczności doczesnej, problem sprawiedliwości w realizacji dobra wspólnego, Kościół jako Lud Boży we współpracy z państwem nad realizacją dobra wspólnego i interesujących obie strony zagadnień.

Rozdział IV poświęca Autor zagadnieniu konfesyjności współczesnego państwa. Wychodząc od samego pojęcia państwa konfesyjnego — rozpatruje tu Autor najpierw działalność laicką państwa w relacji do postulowanej wolności religijnej, następnie status państwa konfesyjnego akatolickiego oraz stosowaną współcześnie w niektórych krajach tzw. wyznaniowość formalną i zasadniczą w świetle założeń soboru Watykańskiego II i jego praktycznych wskazań. Nie pomija też tu Autor aktualnej sytuacji istniejącej w tej sprawie w Hiszpanii, w oparciu o konstytucyjne uregulowanie współzycia Kościół-państwo. Kończy zaś Autor ten rozdział wnioskami wynikającymi z odnośnych dokumentów soborowych, iż wolność religijna powinna być ustawowo zagwarantowana w państwie — natomiast warunków szczególnych wymaga stosowana dotąd niekiedy sytuacja prawnego uprzywilejowania niektórych wyznań.

Rozdział V poświęcony jest w całości problematyce wolności religijnej w oparciu o publiczno-prawne sformułowania tego problemu w ustawodawstwie hiszpańskim. Sięga tu Autor do historii stosunków Kościół-państwo w Hiszpanii aż do konkordatu w 1953 roku. Daje to Autorowi podstawę do proponowanych reform w tym zakresie, które stanowić mają w jego zamierzeniu *propositiones de lege ferenda* w perspektywie przyszłej regulacji tych zagadnień, tak w prawie konstytucyjnym Hiszpanii jak i w istniejącym konkordacie. Wiadomo bowiem, że przedsoborowy konkordat hiszpański z 1953 r. wymaga już modernizacji w zagadnieniach istotnych, co już niejednokrotnie sygnalizowała sama *Stolica Ap.* i hierarchia kościelna w Hiszpanii. Autor sugeruje tu praktyczne rozwiązania tego trudnego i złożonego problemu w ustawodawstwie hiszpańskim, mającym swoją własną specyfikę i swoje historyczne tradycje.

Rozdział VI i ostatni ma za przedmiot zagadnienie konsekwencji wynikających z właściwie pojętej wolności religijnej — a wśród nich przede wszystkim wolności przepowiadania Słowa Bożego i nauczania katolickiego. Wolność głoszenia Ewangelii wynika z właściwie pojętej wolności Kościoła jako takiego, a także z prawa konkordatowego istniejącego w danym kraju (a więc ze źródła cywilno-prawnego) — w tym także w Hiszpanii. Czy zatem wolność głoszenia Ewangelii narusza suwerenność państwa i jakie to może mieć zastosowanie w proponowanej reformie konkordatu hiszpańskiego?

Wywody swoje kończy Autor przytoczonym w całości tekstem deklaracji soborowej *Dignitatis humanae* w języku hiszpańskim.

Celem tak zaplanowanej rozprawy — o czym wspomina Autor w przedmowie — jest przyczynienie się do projektowanej reformy stosunku Kościoła i państwa określonego w konkordacie hiszpańskim z 1953 r. Rozpatrując to zagadnienie, jako fundamentalne prawo do wolności religijnej w systemie cywilno-prawnym państwa — Autor zastrzega się jednak, że nie chodzi tu o wolność i autonomię w sferze życia moralnego osoby ludzkiej (s. 11). Są to istotne zagadnienia oddzielne i muszą być na różnych płaszczyznach rozpatrywane.

Oceniając zawartą w książce problematykę, zarówno ogólnokościelną (problem wolności religijnej we współczesnych wspólnotach politycznych) jak i partykularną (sytuacja normowana dotąd w konkordacie hiszpańskim) — podkreślić należy jej dużą przydatność i aktualność, zwłaszcza w jej części ogólnej. Problem wolności religijnej, który niektórzy autorowie uważają za problem centralny i podstawowe osiągnięcie Vaticanum II (por. Schillebeeckx, dz. c.), zyskał w omawianej publikacji obszerną dokumentację nie tylko w doktrynie soborowej, ale także socjologii katolickiej i w cywilnych systemach publiczno-prawnych doby współczesnej. Rozpatrywany ogólnie (zwłaszcza w pierwszych 3-ach rozdziałach) dać może wiele konkretnych zastosowań partykularnych, których próbę daje Autor na przykładzie Hiszpanii, choć jej — rzecz jasna — nie wyczerpuje. Za trafne i cenne uznać również należy te partie publikacji (ss. 23—27, 56—58, 110—123, 132 i in.) w których Autor poddaje gruntownej ocenie i analizie historyczne rozwiązania tego problemu, nie tylko w doktrynie kościelnej wieków poprzednich, ale także w określonych sytuacjach i systemach politycznych minionych epok. Pluralistyczny obraz współczesnego świata w jego strukturach ustrojowo-politycznych — a równocześnie gruntowna praca zacyzacja religijnego posłannictwa Kościoła w dobie posoborowej, każe na nowo przeanalizować dawne pojęcie państwa konfesyjnego (określona religia uprzywilejowana) i współczesne pojęcie państwa laickiego akonfesyjnego — w czym omawiana publikacja oddać może interesującym się tą dziedziną znaczne usługi.

Podkreślając owe wartości pozytywne rozprawy, udokumentowane fachową i dobrze dobraną literaturą przedmiotu — równocześnie wyrazić można żal, że Autor rozważań swoich ogólnych nie rozszerzył na inne, bardziej szczegółowe a przecież wynikające z dokumentów soborowych i interesujące szerszy ogół zagadnienia (które sam sygnalizuje ss. 27—47), ograniczając je do 3-ach tylko rozdziałów i przechodząc do zagadnień lokalnych (hiszpańskich). Chyba, że w jego mniemaniu ta lokalna sytuacja Kościoła i państwa w Hiszpanii jest w pewnym sensie sytuacją typową (przynajmniej dla niektórych państw) dla normalizacji tych zagadnień w szerszym niż tylko Hiszpania zakresie.

Szkoda również, że Autor w rozpatrywaniu zagadnienia wolności religijnej ograniczył się przede wszystkim do relacji cywilno-praw-

nych. Szerokie soborowe ujęcie tego problemu daje podstawę do bliższego określenia wolności religijnej także w odniesieniu do Kościoła ad intra oraz innych wspólnot wyznaniowych na płaszczyźnie teologiczno-kanonistycznej. Zagadnienie wolności w szukaniu prawdy, w przynależności do określonych wspólnot wyznaniowych, wolność różnego rodzaju badań i poszukiwań naukowych — w tym także badań teologicznych, wolność zrzeszania się, wolność wyboru stanu, zawodu itp. — by tylko wymienić niektóre z ich — oto szerokie implikacje praktyczne dla których podstawowe założenia znaleźć można w dokumentach soborowych.

O. F. Pasternak

GUTIERREZ ANASTASIO, IL MATRIMONIO. ESSENZA — FINE — AMORE CONIUGALE, CON PARTICOLARE RIFERIMENTO ALLA DONNA RECISA, WYD. 2, NAPOLI 1974, s. 207.

Ks. Anastazy Gutierrez, Hiszpan, członek Zgromadzenia Księżąt Klaretynów, dziekan i profesor prawa kanonicznego przy Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie, jest konsultorem pięciu Kongregacji rzymskich oraz „wotansem” w Trybunale Sygnatury Apostolskiej. Swoje refleksje na temat istoty i celów małżeństwa publikował początkowo w czasopiśmie „Apollinaris”, a następnie poszerzone i uzupełnione wydał w tłumaczeniu włoskim pod powyższym tytułem. Można bez przesady powiedzieć, że jest to jedna z najciekawszych i może dlatego właśnie najbardziej kontrowersyjnych książek, jakie ukazały się w r. 1974 z dziedziny prawa kanonicznego. Na oryginalność tej książki składa się przede wszystkim śmiałość poglądów, rewizja i krytyka utartych w kanonistyce pojęć i sformułowań, subtelna konstrukcja piętrzącej się argumentacji, szerokie stosunkowo uwzględnienie nauk medycznych i socjalnych, nowoczesne słownictwo przy scholastycznych nieraz syllogizmach oraz wnioski poruszające konsekwentnie podstawami prawa małżeńskiego.

Cały ten traktat zaczął się — jak wyznaje Autor — od dość wąskiej kwestii, mianowicie od wyjaśnienia ważności czy nieważności małżeństwa zawartego przez „mulierem excisam”. „Mulier excisa” — to motyw przewijający się w całym traktacie, choć zasadniczy temat to istota, cel i miłość małżeństwa. „Mulier excisa” jest pojęciem li tylko kanonicznym, nie znanym ani w medycynie, ani w cywilistyce, dlatego też dotychczas nie spolszczonym. Jest to po prostu odpowiednik żeński eunucha lub rzezańca. Tłumaczenie terminu jako „kobieta wycięta” wydaje się dla polskiego ucha bardziej obce niż „kobieta-rzeżaniec”, choć i takie wyrażenie można traktować jedynie w języku naukowym. Sponuje ono interwencję chirurgiczną w wewnętrznych organach rodnych kobiety, tj. wycięcie macicy i jajników, prze-